टी. वाय. बी. ए.
सेमिस्टर-६

17

नवीन अभ्यासक्रम
सी.बी.सी.एस. पॅटर्न

पर्यटन भूगोल-II

भूगोल : (G-3)

डॉ. दिलीप ज्ञानेश्वर मुळूक
डॉ. अर्जुन हरिभाऊ मुसमाडे
डॉ. अर्जुन बबन डोके
डॉ. ज्योतिराम चंद्रकांत मोरे

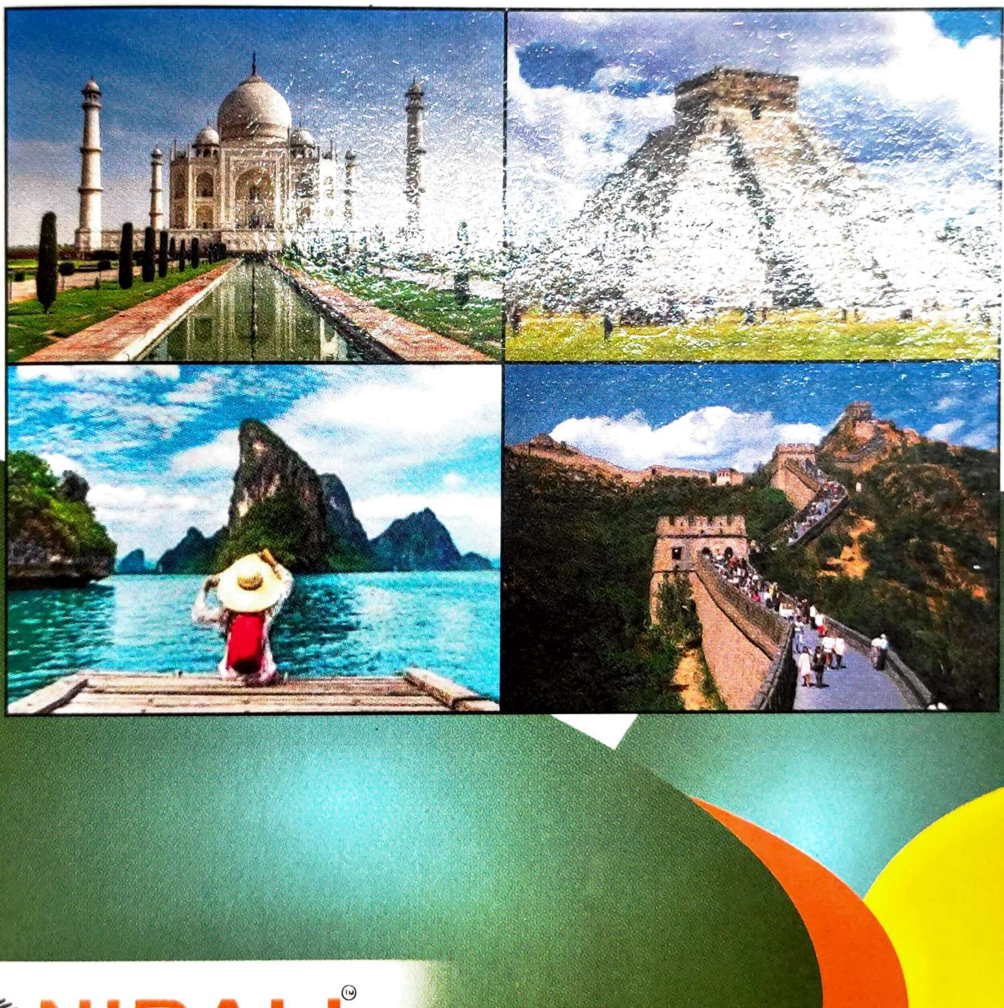

NIRALI PRAKASHAN
ADVANCEMENT OF KNOWLEDGE

76

जून 2021 पासून बदललेल्या नवीन अभ्यासक्रमानुसार (CBCS Pattern)
लिहिलेले एकमेव अचूक क्रमिक पुस्तक !

पर्यटन भूगोल - II

GEOGRAPHY OF TOURISM - II

तृतीय वर्ष कला : सत्र - 6

T. Y. B. A. : Semester - 6

G - 3 : Gg 310 (B)

■ लेखक ■

डॉ. दिलीप ज्ञानेश्वर मुळूक
M. A., M. Ed., SET (Geo.), Ph.D.
भूगोल विभाग प्रमुख
खेड तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळाचे,
हुतात्मा राजगुरू महाविद्यालय,
राजगुरूनगर, ता. खेड (जि. पुणे)

डॉ. अर्जुन बबन डोके
M. A., SET (Geo.), Ph.D.
भूगोल विभाग प्रमुख
पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाचे,
मामासाहेब मोहोळ महाविद्यालय,
सांगवी, पुणे.

डॉ. अर्जुन हरिभाऊ मुसमाडे
M. A., M. Phil, Ph.D.
भूगोल विभाग प्रमुख
खडकी शिक्षण संस्थेचे,
टिकाराम जगन्नाथ कला, वाणिज्य व
विज्ञान महाविद्यालय, खडकी, पुणे.

डॉ. ज्योतिराम चंद्रकांत मोरे
M. A., Ph.D.
भूगोल विभाग प्रमुख
भारतीय जैन संघटनेचे,
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय,
वाघोली, पुणे.

किंमत : ₹ 150.00

NIRALI PRAKASHAN
ADVANCEMENT OF KNOWLEDGE

N6153

77

पर्यटन भूगोल - II (सत्र - 6) **ISBN 978-93-5451-621-4**

प्रथम आवृत्ती : एप्रिल २०२२

© **डॉ. दिलीप मुळूक, डॉ. अर्जुन डोके, डॉ. अर्जुन मुसमाडे, डॉ. ज्योतिराम मोरे**

Poly Plate

प्रकाशक
निराली प्रकाशन
अभ्युदय प्रगती, १३१२, जे. एम. रोड, शिवाजीनगर,
पुणे - ४११ ००५ ☎ (०२०) २५५ १२३३६/३७/३९
E-mail : niralipune@pragationline.com

मुद्रक
योगीराज प्रिंटर्स अँन्ड बाइंडर्स
सर्व्हे नं. १०/१, धुले इंडस्ट्रिअल इस्टेट,
नांदेड गाव रोड,
ता. हवेली, जि. पुणे - ४११ ०४१

बुक स्टॉल

◈ **पुणे** : **प्रगती बुक सेंटर**
- १५७, बुधवार पेठ, **पुणे** - २. ☎ ९६५७७०३१४८
- ६७६/ब, बुधवार पेठ, जोगेश्वरी मंदिरासमोर, **पुणे** - २.
☎ ९६५७७०३१४९ E-mail : pbcpune@pragationline.com
- १५२, बुधवार पेठ, **पुणे** - २. ☎ ८०८७८८१७९५

◈ **मुंबई** : **प्रगती बुक कॉर्नर**
अपूर्वा बिल्डिंग, शॉप नं. १, भवानी शंकर मार्ग, शारदाश्रम सोसायटीसमोर,
दादर (प.) **मुंबई** - ४०००२८. ☎ २४२२ ३५२६ / ६६६२ ५२५४
☎ ९८१९९३५७५९ E-mail : pbcmumbai@pragationline.com

प्रमुख वितरक केंद्रे

निराली प्रकाशन :

☞ **पुणे :**
* ११९, बुधवार पेठ, जोगेश्वरी मंदिर मार्ग, **पुणे** - ४११ ००२.
☎ (०२०) २४४५२०४४/९६५७७०३१४५ Email : niralilocal@pragationline.com
* सर्वे नं. २८/२७ धायरी-नऱ्हे रोड, एशियन कॉलेजजवळ, धायरी, **पुणे** - ४११ ०४१.
☎ (०२०) २४६९ ०२०४/९६५७७०३१४३ Email : niralidhayari@pragationline.com

☞ **मुंबई :** ३८५, एस.व्ही.पी. मार्ग, रसधारा को. ऑप. हाउसिंग सोसायटी लि., गिरगाव,
मुंबई - ४०० ००४. ☎ (०२२) २३८५ ६३३९/२३८६ ९९७६
☎ ७०४५८२१०२० Email : niralimumbai@pragationline.com

इतर वितरक

◈ **निराली प्रकाशन :**

जळगाव : व्ही.व्ही. गोलानी मार्केट, नवी पेठ, ☎ (०२५७) २२२ ०३९५
jalgaon@niralibooks.com

कोल्हापूर : ४३८/२, भोसले प्लाझा, ग्राउंड फ्लोअर, खासबाग,
बालगोपाल तालीमसमोर, ☎ ९८५००४६१५५
kolhapur@niralibooks.com

नागपूर : लोकरत्न कमर्शियल कॉम्प्लेक्स, दुकान नं. ३, सीताबर्डी,
☎ (०७१२) २५४७ १२९ nagpur@niralibooks.com

सोलापूर : R -१५८/२ अवंतीनगर, गोल्डन गेटजवळ, पुणे नाका चौक,
☎ ९८९०९१८६८७ solapur@niralibooks.com

www.pragationline.com **bookorder@pragationline.com**

अनुक्रमणिका

1. पर्यटनातील निवासस्थानाची भूमिका 1.1 - 1.62

1.1 निवासस्थानाचे प्रकार

(i) हॉटेल्स, मोटेल, पथिकाश्रम (इन), धर्मशाळा

(ii) शासनमान्य निवासस्थाने

(iii) खाजगी निवासस्थाने आणि अपरिचित निवासस्थाने

1.2 पर्यटकांच्या निवासस्थान निवडीवर परिणाम करणारे घटक

1.3 पर्यटन विकासातील निवासव्यवस्थेची भूमिका

2. पर्यटनाचे परिणाम 2.1 - 2.66

2.1 पर्यटनाचे आर्थिक परिणाम

2.2 पर्यटनाचा पर्यावरणावरील परिणाम

2.3 पर्यटनाचा सामाजिक व सांस्कृतिक घटकावरील परिणाम

2.4 शाश्वत विकासातील पर्यटनाची भूमिका

2.5 भारतातील पर्यटनातून शाश्वत विकासाचे धोरण

3. पर्यटन विकासाचे नियोजन आणि धोरणे 3.1 - 3.76

3.1 जागतिक पर्यटन संघटना (WTO)

3.2 भारतीय पर्यटन विकास महामंडळ (ITDC)

3.3 महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ (MTDC)

लेखक परिचय

डॉ. दिलीप ज्ञानेश्वर मुळूक

M.A., M.Ed. SET (Geography), Ph. D.

खेड तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळाचे, हुतात्मा राजगुरू महाविद्यालय, राजगुरूनगर, ता. खेड, जि. पुणे येथे भूगोल विभाग प्रमुख म्हणून कार्यरत.

अध्यापनाचा एकूण १६ वर्षांचा अनुभव. विविध राज्य, राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय परिषदांमध्ये सहभाग व शोधनिबंधांचे वाचन, अनेक शोधनिबंध विविध जर्नल्समध्ये प्रकाशित, व्याख्याने आणि चर्चासत्रांमध्ये सहभाग, मभूप, आयआयजी या संस्थांचे आजीव सदस्य, राष्ट्रीय सेवा योजनेमध्ये कार्यक्रम अधिकारी म्हणून उत्कृष्ट कामगिरी, महाविद्यालयातील विविध समित्यांमध्ये कामाचा अनुभव, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या ई-कन्टेंटसाठी लेखन.

डॉ. अर्जुन बबन डोके

M.A., SET (Geography), Ph.D.

पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाचे, बाबुरावजी घोलप महाविद्यालय सांगवी, पुणे येथे भूगोल विभाग प्रमुख म्हणून कार्यरत आहेत. एकूण १७ वर्षाचा शिकविण्याचा अनुभव असून नोव्हेंबर २०१८ मध्ये Characterization of morphogenetic regions of Maharashtra या प्रबंधाकरता सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाची पीएच.डी. प्राप्त झाली. सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाचा मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण केला. वेगवेगळ्या राष्ट्रीय (५८), आंतरराष्ट्रीय (१२) चर्चासत्रांमध्ये व कार्यशाळा (४७) सहभाग. एकूण २३ शोधनिबंध आंतरराष्ट्रीय नियतकालिकांमध्ये प्रकाशित. August 2019 मध्ये University of Wrocław, Poland येथे पाच दिवसीय आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग घेतला व संशोधनाचे सादरीकरण केले.

डॉ. अर्जुन हरिभाऊ मुसमाडे

(M.A., M.Phil, Ph.D.)

खडकी शिक्षण संस्थेचे, टिकाराम जगन्नाथ कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय खडकी पुणे येथे सहयोगी प्राध्यापक व भूगोल विभाग प्रमुख म्हणून कार्यरत आहेत. सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या भूगोल अभ्यास मंडळाचे मा.कुलगुरू यांनी नियुक्त केलेले सन्माननीय सदस्य असून महाराष्ट्र भूगोलशास्त्र परिषद पुणे या संस्थेचे उपाध्यक्ष म्हणून सन २०१५ [illegible] लोकसंख्या भूगोल [illegible] प्रादेशिक भूगोल, आपत्ती व्यवस्थापन भूगोल, लोकसंख्या वस्ती भूगोल, आर्थिक [illegible] भूगोल [illegible] केले, असून ३२ शोधनिबंध वेगवेगळ्या नियतकालिकांमधून प्रकाशित झालेले आहे. ५२ हून अधिक राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय चर्चा सत्रात सहभाग व अनेक चर्चासत्रात शोधनिबंधांचे वाचन केलेले आहे. महाविद्यालयाच्या पातळीवर अभ्यासेतर अनेक विभागांचे प्रमुख म्हणून काम करत आहेत.

डॉ. ज्योतिराम चंद्रकांत मोरे

(M.A., Ph.D.)

भारतीय जैन संघटनेचे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय वाघोली, पुणे येथे भूगोल विभाग प्रमुख म्हणून १९९६ पासून कार्यरत आहेत. सध्या सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या भूगोल अभ्यास मंडळाचे अध्यक्ष आहेत. तसेच नामांकित अशा महाराष्ट्र भूगोलशास्त्र परिषदेचे २०१० पासून सचिव आहेत. याशिवाय विविध राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय जर्नलच्या संपादक मंडळाचे सदस्य आहेत. आतापर्यंत त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली ५ विद्यार्थ्यांनी पीएच.डी. व २ विद्यार्थ्यांनी एम. फिल. पूर्ण केलेले आहे. त्यांनी लघु संशोधन प्रकल्प. यशस्वीरीत्या पूर्ण केलेले आहेत. आतापर्यंत १८ पुस्तके व ५१ शोधनिबंध राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय जर्नलमध्ये प्रकाशित झालेले आहेत. तसेच त्यांनी रासेयो, विद्यार्थी कल्याण, NC समन्वयक म्हणून काम केलेले आहे. सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाने २०१७ मध्ये त्यांना उत्कृष्ठ शिक्षक पुरस्कार देऊन गौरविले आहे.

niralipune@pragationline.com
www.pragationline.com

Also find us on
www.facebook.com/niralibooks
@nirali.prakashan

ISBN 935451621-1
9 789354 516214
N6153